

Микола Мушинка
(Пряшів, Словаччина)

ТЕАТРАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ЛІБОВИЦЬКОГО¹

Стаття є продовженням статті Магди Мушинки. У ній розглянуто діяльність балетмейстера В. Лібовицького (1906–1984) в празьких та братиславських театрах, в Земському театрі в Ужгороді та Державному театрі “Нова сцена” в Хусті. Під час Другої світової війни він був режисером класичних опер в театрах Женеви та Цюріху (Швейцарія). Там же заснував самодіяльні драмгуртки в таборах військовополонених. Після війни в Українському національному театрі у Пряшеві заснував балетну групу, яка згодом перетворилася в Піддуклянський український народний ансамбль. Створив перший український балет у Словаччині “Марійка”. На пенсії почав малювати.

Ключові слова: чехи Волині, балет, театри Закарпаття, Карпатська Україна, Піддуклянський український народний ансамбль в Пряшеві.

Николай Мушинка. Театральная деятельность Владимира Либовицкого.

Статья является продолжением статьи Магды Мушинки. В ней рассмотрена деятельность балетмейстера В. Либовицкого (1906–1984) в пражских и братиславских театрах, в Земском театре в Ужгороде и Государственном театре “Новая сцена” в Хусте. Во время Второй мировой войны он был режиссером классических опер в театрах Женеви и Цюриха (Швейцария). Там же основал самодеятельные драмкружки в лагерях военнопленных. После войны в Украинском национальном театре в Пряшеве основал балетную группу, которая впоследствии превратилась в Пиддуклянський український народний ансамбль. Создал первый украинский балет в Словакии “Машенька”. На пенсии начал рисовать.

Ключевые слова: чехи Волини, балет, театры Закарпатье, Карпатская Украина, Пиддуклянський український народний ансамбль в Пряшеве.

Mykola Mushynka. Theatrical work of Volodymyr Libovytskyi.

The article deals with the activity of a ballet-master V. Libovytskii (1906–1984) in Prague and Bratislavan theatres, Zemsky theatre in Uzhgorod, and the State theatre Nova Scena in Khust. During the World War II he was a regisseur of classic opera in the theatres of Geneva and Zurich (Switzerland). There he established amateur drama coterie in prison camps. After the war had finished, he established a ballet company, which was later reformed into Ukrainian Pidduklanskii folk company, at the Ukrainian National Theatre in Priashev. He founded the first Ukrainian ballet Mariika in Slovakia. In his retirement he started drawing.

Key words: the Czechs of Volyn, ballet, the theatres of Transcarpathian region, Carpathian Ukraine, Pidduklanskii folk group in Priashev.

Уродженець Волині Володимир Лібовицький (1906–1984) був всебічно обдарованим артистом: балетмейстером, режисером, актором, в останні роки – малярем.

Свою театральну кар'єру він розпочав ще будучи студентом Балетної школи Єлисавети Никольської в Празі (1928–1934), на сцені її театральної студії, Великої оперети в Празі, пізніше – Виноградського театру “Арена” там же.

Після одного із сольних виступів на сцені Великої оперети до нього підійшов директор Національного театру в Братиславі Антонін Драшар і запропонував молодому танцюристові місце соліста на балетній сцені свого театру. В. Лібовицький без вагання прийняв цю пропозицію і після успішного закінчення балетної школи Є. Никольської в 1934 р. і виїхав у Братиславу. На єдиній балетній сцені Словаччини він створив десятки ролей. Його найчастішою партнеркою

¹ Доповідь написана на матеріалах архіву В. Лібовицького, що знаходиться у власності автора та на основі особистого спілкування з ним.

була зірка словацького балету примабалерина Елішка Фуксова. Сольні виступи В. Лібовицького з захопленням приймали не лише глядачі, але й театральна критика. Одночасно він працював асистентом балетної школи Е. Фуксової, що приносило йому додаткові фінанси, але й дало змогу поглибити й практично застосувати свої педагогічні здібності.

Та непосидюча вдача В. Лібовицького не дозволила йому спочити на лаврах. Його все більше й більше тягло до української культури, яка з дитинства приросла йому до серця. Тому на початку 1937 р. він прийняв запрошення керівництва Дружества Земського підкарпаторуського народного театру в Ужгороді на посаду директора, художнього керівника та режисера цього професіонального театру, який в тому часі знаходився в повному розвалі. В. Лібовицькому протягом порівняно короткого часу вдалося поставити театр на ноги. Він запровадив у ньому сувору дисципліну, щоденні мовні, фізичні та театральні вправи. Кожну п'єсу він збагачував співом і танцями. З-за браку оркестру, танці були виконували під грамофонну музику. Вже навесні 1937 р. він з великим успіхом поставив оперету “Верховинська кров”, слідом за якою були й інші.

Керівництво “Дружества” (кооперативної спілки), яке фінансувало театр, було в руках москвофілів із табору Бродія. Українська мова москвофілам була терном в оці і воно поступово, без згоди директора, звільняла з роботи акторів української орієнтації. В. Лібовицький на знак солідарності зі звільненими акторами, добровільно відійшов з театру.

В Ужгороді він заснував приватну балетну школу та і вона довго не проіснувала, бо після Віденського арбітражу в листопаді 1938 р. мадярська влада її скасувала.

Після відходу із Земського театру В. Лібовицький нав'язав стосунки з другим професіональним театром Ужгорода – “Новою сценою” з яким виїхав у столицю Карпатської України Хуст, де розгорнулася дальша його активна діяльність. Директор “Нової сцени” Юрій Шерегія прийняв його на посаду хореографа і балетмейстра. На театральний сезон 1938–39 р. було заплановано 20 п'єс, з яких до березня 1938 р. було поставлено або відновлено одинадцять. В. Лібовицький для кожної з них ставив танці, музичне та сценічне оформлення. Після несподіваної смерті шеф-режисера Миколи Аркаса 13 грудня 1938 р. його посаду зайняв В. Лібовицький.

Першою виставою “Нової сцени” в Хусті була опера С. Артемовського “Запорожець за Дунаєм”. Ще в 1938 р. були відновлені дальші три вистави: “Запорозький скарб” К. Ванченка, “Ой, не ходи Грицю” М. Старинського та “Пошились у дурні” М. Кропивницького. До всіх В. Лібовицький долучив нові танці.

Першою самостійною постановкою В. Лібовицького в “Новій сцені” була віршована драма О. Олеся “Над Дніпром”. Нею театр відзначив 60-річчя з дня народження автора, який на прем'єрі 3 січня 1939 р. брав особисту участь. Сам В. Лібовицький у драмі бездоганно виконав роль Водяника. Один з численних рецензентів вистави письменник Василь Гренджа-Донський дав їй таку оцінку: *“Фантазія режисера Лібовицького витворила зі своїми вкладками балету, пісень та ультрамодерної декорації таку прегарну цілість, що я ще раз перечитував поему і тільки тепер почав цінувати працю режисерів. Лібовицький справді потисався в цій режисурі і показав своє високе мистецтво”* (Твори В. Греджи-Донського, Нью-Йорк, т. 10, с. 184).

У січні-березні 1939 р. В. Лібовицький відновив на “Новій сцені” та поповнив новими танцями прем'єри: драму “Отаман Хмара” Ю. Горліс-Горського, оперету “Сорочинський ярмарок” М. Старицького (за М. Гоголем) та комедію “Пані і її похресник” Вебера-Гоннекена. У стадії розробки була і дитяча комедія В. Лібовицького “Юрко” з музикою Ю. Шерегія.

Кульмінацією театального сезону 1938–39 р. мала бути інсенація поеми Т. Шевченка “Гайдамаки”, призначена на 14 березня 1939 р. Афіші про неї були розвішані по Хусті та навколишніх місцевостях. В. Лібовицький доклав усі свої сили на її реалізацію. Був її режисером, хореографом і сценографом. Генеральна репетиція прем'єри відбулася 13 березня 1939 р. І актори, і журналісти, й інші глядачі були нею захоплені. 14 березня 1939 р. мадярські війська зайняли Хуст, проголосили стан облоги і заборонили будь-які збори. Театр “Нова сцена” перестав існувати. В. Лібовицького мадяри арештували, пізніше у закритому вагоні через Угорщину відправили в Прагу, де він нав'язав стосунки з членами уряду Карпатської України та з багатьма діячами української культури.

Навесні 1939 р. театр “Празький балет” одержав від оргкомітету Міжнародного фестивалю театального мистецтва в м. Люцерн в Швейцарії запрошення до участі у фестивалі. Директорка і примабалерина театру Є. Нікольська попросила В. Лібовицького підготувати для фестивалю програму на тему окупації Чехословаччини німецькими військами. Під свіжим враженням

останніх політичних подій в Карпатській Україні він створив лібрето, в основу якого було покладено закарпатські народні танці: "Коломийку", "Аркан", "Туцулку" та ряд інших. Ними він хотів звернути увагу світової громадськості на високе мистецтво найзахіднішої галузки українського народу, нині поневоленого чужими загарбниками.

Никольській лібрето сподобалось і вона дала В. Лібовицькому "вільну руку" на його реалізацію, призначивши його режисером та хореографом програми. Сама погодилася виступати разом з В. Лібовицьким в сольних партіях балетної композиції, названої "Українська сюїта". В. Лібовицький притяг до участі в програмі кращі сили українського та чеського мистецтва Праги. "Українська сюїта" на міжнародному фестивалі здобула першу премію. Після тріумфального виступу "Празького балету" директор Оперного театру в Цюриху Карл Шмід-Блосс запропонував чеському балетмейстерові місце головного режисера й хореографа у своєму театрі. В. Лібовицький охоче погодився. Згодом він став солістом Державного оперного театру в Женеві та гастролював в кількох інших містах Швейцарії. Чотирирічне перебування В. Лібовицького у Швейцарії належить до найактивніших періодів його життя. На найбільших сценах Швейцарії він виконав ряд головних ролей та режисював кілька опер та балетів. У часі, коли на його батьківщині були закриті всі чеські театри, він поставив у Люцерні оперу Б. Сметани "Продана наречена".

Поряд з інтенсивною працею в театрах В. Лібовицький розгорнув широку антифашистську діяльність, за що гестапо вже в серпні 1941 р. видало ордер на його арешт. Лише нейтралітет Швейцарії та надання йому права політичного азилу зберегло його від концентраційного табору.

У той час Швейцарія стала притулком десятків тисяч політичних емігрантів, військовополонених різних національностей та втікачів з примусових робіт в Німеччині. Найчисленнішою була група польських військовополонених, що прибули сюди після поразки із Франції 1940 р. У 1942 р. зі згодою швейцарських органів він організував серед них самодіяльну театральну групу, яка дала 160 концертів у різних таборах та серед цивільного населення. Подібні групи він допоміг організувати і в чехословацькому та радянському таборах.

Як тільки в ході Другої світової війни в Англії формувалася Чехословацька армія, В. Лібовицький вступив у її ряди, щоб зі зброєю в руках боротися за визволення Чехословаччини від фашизму. Брав участь у кількох бойових операціях на західному фронті, а в 1945 р. повернувся у визволену Батьківщину.

У Празі він з новим ентузіазмом взявся за відновлення театрального життя. В празькому "Театрі молоді" переклав та поставив на сцені п'єсу російської письменниці В. Любимової "Серйюжа Стрельцов" та п'єсу "Син полка" за однойменним романом В. Катаєва.

Наприкінці 1946 р. йому було доручено заснувати танцювальну групу Армійського художнього ансамблю ім. Віта Неєдлого в Празі. Він не лише підібрав та розучив танці, але для першої прем'єри ансамблю, яка відбулась 12 грудня 1946 р., склав цілу програму під назвою "Армія у піснях і танцях".

Багату методичну допомогу він надавав і самодіяльним театрам та ансамблям. Наприклад, з молодіжним театром у Страконіцях він поставив п'єсу Й.К. Тила "Страконіцький дударик", яка у 1951 р. зайняла почесне місце в репертуарі загальнодержавного фестивалю "Ірасків Гронов". Кілька років він активно співпрацював з драматичним колективом волинських чехів у Жатці.

Від 1954 р. його доля була пов'язана з Пряшевом. За дорученням Міністерства культури він охоче прийняв місце хореографа новоствореної оперети Українського національного театру в Пряшеві. У його хореографії УНТ поставив: "Майську ніч" М. Лисенка, "Запорізький скарб" В. Ванченка, "Назустріч щастю" В. Зозуляка та "Жрицю вогню" В. Валентиної. Найбільшого успіху він досяг хореографіями "Марусі Богуславки" М. Старицького та "Пташника" К. Целлера.

В. Лібовицький є автором балету "Марійка" про участь українців Пряшівщини в національно-визвольній боротьбі та визволенні Пряшівщини Радянською Армією. Музику до балету написав композитор Рудольф Спишак. Це був перший твір з даною тематикою в чехословацькій драматургії і досі єдиний ціловечірній балет на сцені Українського національного театру. Прем'єра балету "Марійка", відбулась 19 травня 1955 р. і пройшла з неочікуваним успіхом. Про неї з захопленням писала не лише українська, але й словацька преса. Її популярність серед глядачів документує факт, що протягом трьох місяців вона витримала 47 репріз і лише відхід на військову службу п'ятьох танцюристів припинив її даліше існування на сцені.

Наприкінці 1955 р. оперетну групу УНТ було скасовано і на її місці виник Піддуклянський український народний ансамбль. В. Лібовицький став основоположником танцювальної групи ансамблю. У важких умовах виконував функцію і хореографа, і педагога, і корепетитора, і ряд функцій в суспільних організаціях. На жаль, подяки за свою самовіддану працю він не дочекався. Партійні органи та державна безпека не могли вибачити йому давні зв'язки з А. Волошином, побут у Швейцарії, участь в Західній армії та інші "гріхи". Його звільнили з роботи і прогнали з Пряшева.

З ярликом "політично неблагонадійний" (nespolehlivý) він не мав надії на придбання квартири в Празі або іншому місті, тому в лісі кадастру села Псари (20 км. від Праги) він придбав невеличку ділянку, на якій власноручно побудував дерев'яну хатинку, що їй постійно удосконалював. У ній він один прожив десять років в оточенні вуликів з бджолами, будок для кроликів, курятника, собачки та кішки.

У 1967 р. він вперше після 40-річного відлучення, відвідав своє рідне село Новини на Волині і був глибоко схвилюваний, коли в місцевому краєзнавчому музеї побачив кутик, присвячений його життю і творчості під назвою "Наш земляк В. Лібовицький". Відвідини Лібовицького в рідному селі перетворились в маніфестацію чехословацько-радянської дружби, про яку писала обласна та районна преса (газети "Зміна" та "Зоря"). З того часу розпочалась інтенсивна співпраця В. Лібовицького з даною школою. Він подарував їй цілий ряд експонатів, наслідком чого його "кутик" розрісся в цілу кімнату.

Портрет В. Лібовицького був би неповним, якби ми не згадали його публіцистичну діяльність. Він є автором кількох десятків статей та розвідок про мистецькі справи. Крім того, він перекладав на чеську мову з української, російської, польської та французької літератур. Активно співпрацював з кіно. У кінофільмі "Полонинське кохання" (1938) він виконав головну роль, а у фільмі "Никола Шугай" (1946) поставив усі народні танці.

У молоді роки В. Лібовицький, живучи на Волині, випробував свої сили і на ділянці поезії. Деякі з його віршів були опубліковані в західноукраїнській пресі під псевдонімом "Володимир Колосок". Ці вірші серед молоді тишилися значною популярністю.

Будучи на пенсії, В. Лібовицький почав малювати власним нестандартним стилем. Його картини експонувалися на виставках самодіяльного мистецтва і навіть здобували премії. Він не перестав брати активну участь в культурно-громадському житті. Із своєї хатинки в Псарах він майже щотижня виїжджав у Прагу на театральні вистави, концерти, виставки образотворчого мистецтва тощо. Час від часу він їздив і на Україну, де в нього було багато друзів. До них належав художник Василь Касіян, письменник Іван Чендей, літературознавець Олекса Мишанич, журналіст Л. Матвійчук та інші.

У Пряшеві його друзями були Василь Капішовський, Анна Галечка, Рудолф Смотер, Єва Біс та танцюристи Піддуклянського українського національного театру – його вихованці (Чисарик, Лазор, Забавський та інші).

Після сімдесятого року життя, перебування В. Лібовицького у Псарах ставало все труднішим. Він почав хворіти і вимагав частішу лікарську опіку, про яку на його дачі, відрізаний від світа, не могло бути й мови. Родичів, до яких він би міг переселитися у нього не було. Єдиний вихід – старечий дім. А туди він ні в якому разі не хотів. На цей раз несподівано доля сама виїшла йому на зустріч. Його повернення в Прагу влітку 1976 р. було теж нестандартним.

Десь на початку 30-х рр. молодий Володимир з першого погляду закохався у красуню Антонію на сім років молодшу від нього і після короткого знайомства вони повінчалися. Через пару тижнів обоє дійшли висновку, що їх шлюб був помилкою. Молодожони назавжди розійшлися без того, щоб юридично оформити розлучення. У березні 1976 р. Антонія померла на 63 році життя не залишивши після себе жодних спадкоємців. Володимир довідався про її смерть із офіційного повідомлення державних органів, які встановивши, що він є законним чоловіком померлої, закликали його щоб її поховав. Поховавши дружину, він несподівано для самого себе успадкував її двокімнатну квартиру майже в центрі Праги (вул. Під Вишеградом, № 1) і переселився туди з Псарів.

Його здоров'я з кожним роком підупадало. Виоперували йому ракову пухлину з горла та це не допомогло. Рак поширився на шлунок, печінку та інші органи. Володимир знав, що на його хворобу немає лікарства і змірився з цим станом, тим більше, що цю хворобу він вважав генетичною: від рака помер його батько і дві сестри. Наперекір сильним болям він, інтенсивно працював, намагаючись залишити після себе якийсь слід. В останні роки він уривками писав

свої спогади на окремі періоди життя, надсилаючи їх своїм друзям. У торонтському "Календарі-альманаху на 1983 рік" появилися його "Спогади на Олександра Олеся" (с. 87-95). Чимало уваги він приділяв упорядкуванню свого архіву. Частину він передав Театральному інституту в Празі, частину – архіву Словацького національного театру, частину – мені.

Найближчою його подругою була колишня партнерка Ніна Їрсікова, заслужена артистка, лауреатка багатьох премій, яка в часі війни п'ять років провела в німецькому концентраційному таборі. На вулицях Праги часто їх можна було бачити, як поволі йдуть держачись за руки, а другими руками опираються на костилі.

Напередодні її похорону 28 листопада 1978 р. він написав мені: *"Ми обоє належали до генерації, яка пробивала "танцювальний театр", а не танець заради танцю. З цієї генерації залишився я один. Тепер черга за мною"*. Приголомшив його факт, що на похороні ніхто не сказав слово подяки за її самовіддану працю.

Володимир Лібовицький умер 18 грудня 1984 р. у Празі на 78 році життя.

Похорон відбувся 22 грудня у Страшницькому крематорії в Празі. Приїхали, головним чином, його близькі й далекі родичі (на підставі одержаних від нього самого повідомлень). Майже всі про життя свого родича і його внесок в чеську, словацьку, українську та західноєвропейську культуру довідалися лише з моїх промов на похороні та поминках. З офіційних представників театрального життя Праги, Братислави та Пряшева не було нікого. Ніхто не прибув ні з його батьківщини України, ні з Швейцарії. Прах В. Лібовицького покоїться в "Урновому гаї" селища Радотін під Прагою. Такою була остання його воля.